

آسیب‌شناسی فردی و اجتماعی روابط مجازی در ایران: یک رویکرد کیفی

علی ربیعی*، احسان شاقاسمی**

طرح مسئله: با اینکه اینترنت و فضای مجازی فرصت‌های بی‌سابقه‌ای برای جوانان ایران مهیا کرده است، آسیب‌شناسی اینترنت برای جوان ایرانی کمتر مورد توجه بوده است. پژوهش حاضر می‌کوشد با اتخاذ رویکرد انتقادی به مسئله دوستی‌های اینترنتی و عشق سیال، به ابعاد مختلف این پدیده در بین جوانان ایرانی بپردازد.

روش: این پژوهش با یک رویکرد کیفی، مطالب مرتبط با دوستی‌های اینترنتی را بر روی وبلاگ‌های وبلاگ‌نویسان ایرانی گردآوری و تحلیل کرده است. مطالب و مواد گردآوری شده با یک روش کیفی مقوله‌بندی و تحلیل شده‌اند و در پایان، نویسندگان با توجه به مواد گردآوری شده، دست به تحلیل زده و پیش‌بینی‌هایی از آینده این نوع روابط ارائه کرده‌اند.

یافته‌ها: اکثر وبلاگ‌نویسان جوان ایرانی به دوستی‌های اینترنتی نگرش منفی دارند. آسیب‌زایی و فریب‌آمیز بودن این دوستی‌ها از جمله مهم‌ترین دلایل این کاربران در نقد این قبیل دوستی‌ها بوده است.

نتایج: دوستی‌های اینترنتی در ایران طرفداران زیادی دارند. با وجود این مخالفان این دوستی‌ها در میان کاربران اینترنت و مخصوصاً وبلاگ‌نویسان به مراتب بیشترند. همچنین، مرور روایت‌های منفی وبلاگ‌نویسان از این دوستی‌ها نشان می‌دهد که بیشتر این افراد در گذشته نگرش مثبتی به دوستی‌های اینترنتی داشته‌اند.

کلید واژه‌ها: اینترنت، ایران، عشق سیال، گپ(چت)، وبلاگ

تاریخ دریافت: ۸۸/۱/۲۰ تاریخ پذیرش: ۸۸/۱۲/۱

* دکترای مدیریت و عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور <alirabee@csr.ir>

** دانشجوی دکترای ارتباطات در دانشگاه تهران

مقدمه

نگرانی دربارهٔ جوانان و تغییرات فرهنگی، عمری به درازای تاریخ بشری دارد. هنجارگریزی جوانان، همیشه مسئله‌ای مهم در سطح جوامع بوده است. یکی از مهم‌ترین این هنجارگریزی‌ها که در جوامع شرقی اهمیت بیشتری داشته، رابطه با جنس مخالف است. جوامع سنتی همیشه برای این نوع روابط چارچوب‌های خاصی داشته‌اند. نکته‌ای که در باب روابط اینترنتی یا چنانکه باومن (۲۰۰۳) می‌نامد، «عشق سیال»^۱، مطرح است، بی‌سابقه بودن امکان چنین روابطی است. هرچند مجازی‌گرایی پدیده‌ای طولانی در تاریخ بشر است، اما ظهور جهان مجازی در جهان واقعی پدیده‌ای نوین و متعلق به دهه ۱۹۷۰ به این سو است (عاملی، ۱۳۸۲). روابط اینترنتی، مهارت‌های ارتباطی خاصی را در جوانان تقویت می‌کنند، نگاه جهانی‌تری به آنها می‌دهند، پیش‌داوری را کم می‌کنند، و امکان خودابرازی و ایجاد سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی را فراهم می‌کنند، اما این روابط در عین حال ممکن است پایه‌های خانواده را سست کنند، افراد را منزوی کنند، تعاملات چهره به چهره را کاهش دهند، و صمیمیت را کم کنند.

علی‌رغم فراگیر بودن دوستی‌های اینترنتی در ایران، پژوهش‌های کمی در این حوزه انجام شده است. تحقیقات انجام شده در مورد کیفیت، گستره، و پیامدهای این پدیده، کم بوده و از این میان هم تعداد اندکی به صورت علمی و با کار میدانی دست به ارائه نظریه زده‌اند و بیشتر اظهار نظرها در سطح اطلاعات شخصی و گمانه‌زنی‌های اخلاقی، دینی و... بوده است. این پژوهش می‌تواند اطلاعات جدیدی از کیفیت، گستره و پیامدهای این پدیده ارائه کند و پایه‌ای برای انجام پژوهش‌های بیشتر در این حوزه خواهد بود (برای دیدن برخی نظرات مخالف و موافق با فضای مجازی، مراجعه کنید به شاقاسمی، ۱۳۸۵).

بیشتر تحقیقات انجام شده در مورد اینترنت (عیاری، ۱۳۸۴؛ خوشنویس، ۱۳۸۴؛ نیک‌بخش، ۱۳۸۳؛ تاریوردی، ۱۳۸۳؛ مهدوی، ۱۳۸۳؛ خلیلی، ۱۳۸۴؛ بوربور، ۱۳۸۳؛ جبجاری، ۱۳۸۳؛ میردامادی، ۱۳۸۰؛ محبی، ۱۳۸۵؛ جلیلی فیروزی، ۱۳۸۵؛ سیدعلوی، ۱۳۸۴؛ سپنجی،

۱۳۸۲؛ رشیدیان، ۱۳۸۲) نشان می‌دهند که اکثریت کاربران اینترنت در ایران به نسل جوان تعلق دارد.

با این که گپ(چت) به خودی خود عشق سیال نیست، اما حداقل در کشورما، عشق‌های سیال با گپ گره خورده است. گپ یکی از پرطرفدارترین امکانات اینترنت در ایران است. گسترش سریع کافی‌نتها در سطح شهرهای ایران را می‌توان نتیجه علاقه جوانان ایرانی به گپ دانست (منطقی، ۱۳۸۳). دوستی‌های میان دو جنس مخالف در ایران کنترل می‌شود و برای جوانانی که چنین دوستی‌هایی را ترجیح می‌دهند، گپ سرا (چت‌روم) مکان مناسب، ارزان و کم‌خطری برای گفتگوهای طولانی با جنس مخالف است. گپ به جوان ایرانی کمک می‌کند تا با دنیاهای دیگر ارتباط برقرار کند و حس تعامل با غریبه‌هایی را تجربه کند که توان آسیب رساندن به او را ندارند. مطابق تحقیق نیک بخش (۱۳۸۳) میان بی‌نامی کاربران و شکل‌گیری روابط صمیمانه در گپ‌سراها رابطه مستقیم وجود دارد. از سوی دیگر گپ باعث تلف شدن وقت جوانان و فاصله گرفتن آنها از واقعیت شده است. بررتون^۱ و اوکانر^۲ (2007) به نقش گپ در گذراندن زمان به بطالت اشاره می‌کنند و معتقدند گپ و سایر امکانات مشابهی که رسانه‌های نوین در اختیار افراد قرار داده، جای رفتارهایی مثل اطلاع جویی، یا بازی‌های سالم‌تر مثل بازیهای بدنی را گرفته است.

در ژانویه ۲۰۱۰ میلادی ۳۲ میلیون و ۲۰۰ هزار کاربر اینترنت در ایران وجود داشتند که بیش از ۵۶ درصد کاربران اینترنت در کل خاورمیانه را تشکیل می‌دادند.^۳ این یعنی که تقریباً نیمی از مردم ایران با اینترنت کار می‌کنند و همان‌طور که دیدیم، اکثر آنها نیز جوان هستند. همین‌طور پژوهش‌ها نشان می‌دهند که دوستی‌های اینترنتی در ایران بسیار پرطرفدار هستند. پرسشی که این تحقیق در پی پاسخ به آن است، این است که آسیب‌های بالقوه و بالفعل دوستی‌های اینترنتی در ایران کدام‌اند.

1- Brereton

2- O'Connor

3- <http://www.internetworldstats.com/stats5.htm>

مرور منابع

همان‌طور که گفتیم منابع کمی در حوزه دوستی‌های مجازی در ایران تولید شده است. اما این منابع در مجامع علمی غربی بیشتر مورد توجه بوده و از جنبه‌های مختلفی به مسئله روابط مجازی توجه کرده‌اند.

کریساتو^۱ (2005) دوستی‌های اینترنتی را در میان ۸۱ نفر از دانشجویان دختر ۱۸ تا ۲۵ ساله مطالعه می‌کند. از این دخترها خواسته شد تا خود را در شرایط دوستی مجازی قرار دهند و به سؤالات پاسخ گویند. وی از پاسخگویان خواست تا فرم‌های مشارکت را امضا کنند و تضمین کرد که کسی نامی از آنها نخواهد شنید. نتایج پژوهش نشان داد که زنانی که زمان بیشتری را در گپ‌سراها می‌گذرانند، بیشتر احتمال داشت که نشانه و شماره تلفن خود را در فضای مجازی به دیگران ارائه کنند و این بدین معنا بود که آنها در برابر سوءاستفاده‌کنندگان آسیب‌پذیرتر بودند. این پژوهش نتوانست رابطه‌ای میان عوامل شخصیتی و تمایل به رفتارهای جنسی اینترنتی پیدا کند. همه زنان نشان دادند که مستعد چنین رفتارهایی هستند. کریساتو نتیجه می‌گیرد که رفتار نوجوانان در زمانی که برخط (آنلاین) هستند، بایستی به دقت کنترل شود.

ویندهام^۲ (2008) رابطه میان درگیری در روابط اینترنتی و تغییرات روانشناختی و تحصیلی در میان دانش‌آموزان دبیرستانی را مطالعه کرده است. وی یک نمونه ۶۱۴ نفری از دانش‌آموزان کلاس نهم و دوازدهم با میانگین سنی ۱۵,۲ سال را انتخاب کرد و از آنها خواست سه پرسشنامه خودگزارش‌شونده را تکمیل کنند. یک زیرگروه هم در یک برنامه سه روزه شرکت کردند و در اینترنت اطلاعات خود را در اختیار پژوهشگر قرار دادند. بیش از یک سوم از مشارکت‌کنندگان گزارش کردند که حداقل یک بار در روز به گپ‌سرا یا سایر فناوریهای تعاملی سر می‌زدند و ۵۵ درصد گفتند که در حین انجام تکالیف مدرسه به صورت برخط با دوستانشان رابطه برقرار می‌کنند. در این پژوهش مشخص شد که دختران بیشتر از پسران ممکن است گپ بزنند. محبوب‌ترین شکل ارتباط استفاده از پیامک

1- Crisanto

2- Windham

بود و گپ و وب‌سایت‌های شبکه‌بندی اجتماعی در رده‌های بعدی قرار داشتند. همچنین مشخص شد که بیشتر این نوجوانان در جهان مجازی بسیار بیش از جهان واقعی تمایل دارند که با جنس مخالف رابطه داشته باشند. در نهایت، این پژوهش دریافت که استفاده از فناوریهای تعاملی تأثیر منفی نیرومندی بر موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان دارد.

موریسون^۱ (2008) با انجام دو پیمایش و اجرای یک پژوهش آزمایشگاهی به این نتیجه می‌رسد که به کار بردن چهرک (آواتار) و تصاویر مثبت برای بازنمایی خود در روابط اینترنتی می‌تواند بر درک فرد مقابل تأثیر بگذارد و اعتماد او را جلب کند. وی به خطرات این اعتماد خوددبه‌خود و همچنین قابلیت‌های این ویژگی روابط اینترنتی برای تجارت و تبلیغات اشاره می‌کند.

فیلیپس نیوتون^۲ (2004) با مطالعه روایت‌های کسانی که روابط اینترنتی آنها به قربانی آزار و اذیت شدن در جهان واقعی انجامیده، به این نتیجه می‌رسد که کسانی که در اینترنت فریب می‌خورند، بیشتر احتمال دارد که این فریب به زندگی واقعی آنها هم امتداد یابد و قربانی مزاحمت شوند.

لایت‌بورن^۳ (2009) با تحلیل محتوای نوشته‌های مربوط به مزاحمت‌های اینترنتی، به این نتیجه می‌رسد که مزاحمت اینترنتی از جهات بسیاری شبیه به مزاحمت در جهان واقعی است. هرچند مزاحمت اینترنتی در آمریکا تنها یک چهارم از کل مزاحمت‌ها را تشکیل می‌دهد، اما از نظر لایت‌بورن این مزاحمت می‌تواند اثرات عاطفی و جسمی ناگواری داشته باشد. همچنین لایت‌بورن از روند رو به افزایش این نوع مزاحمت و خطرات آن برای جامعه به عنوان امر مهمی که کنشگران اجتماعی باید بدان توجه کنند، یاد می‌کند.

مک‌کارتی (2008) به این مسئله می‌پردازد که نوجوانان تا چه حد فضای گپ را امن می‌دانند. وی پرسشنامه‌ای با ۵۱ سؤال را با کمک ۱۳۹ دانش‌آموز کلاس دهم در مدارس

1- Morrison

2- Phillips Newton

3- Lightburn

سه منطقه روستایی در میدوست پر می‌کند. او نشان می‌دهد نوجوانانی که گپ را فضای امن‌تری می‌دانند، رفتارهای پرخطرتری در فضای گپ انجام می‌دهند. وی همچنین نشان می‌دهد که این نوجوانان بیشتر امکان دارد اطلاعات شخصی خود را در اختیار دیگر حاضران در محیط گپ قرار دهند.

کمپفیلد^۱ (2006) به ویژگی‌های مزاحمان اینترنتی و قربانیان آنها توجه می‌کند. او معتقد است که مزاحمت رودرو به مزاحمت در فضای مجازی بسط می‌یابد و دختران بیشتر ممکن است قربانی این نوع مزاحمت‌ها باشند. وی دریافت که ۶۹ درصد از شرکت‌کنندگان مطالعه او یا مزاحم اینترنتی بوده‌اند یا قربانی این نوع مزاحمت‌ها شده‌اند. بلیس^۲ (2008) با مطالعه مزاحمت‌های اینترنتی در میان نوجوانان به این نتیجه می‌رسد که گرچه دوستی‌های اینترنتی در میان نوجوانان دارای اثرات مثبتی است، اما اثرات روانشناختی و اجتماعی این دوستی‌ها، مخصوصاً زمانی که نوجوانان بر روابط برخط بیشتر متمرکز می‌شوند، در طولانی مدت عمیق و جبران‌ناپذیر است.

روش

ما وبلاگ‌ها را برای پژوهش خود انتخاب کردیم، چرا که معتقدیم وبلاگ‌ها مکان مناسبی برای جستجوی نظرات واقعی جوانان در حوزه‌هایی است که در زمینه فرهنگی رسمی کشور کمتر امکان بروز همگانی پیدا می‌کنند. جامعه ایران برای صحبت در مورد روابط زنان و مردان دارای ملاحظات اخلاقی است و بنابراین تنها با استفاده از موقعیت بی‌نامی است که جوانان مسائل خود را به راحتی بیان می‌کنند.

در پیمایشی کیفی سازمان ملی جوانان در سال ۱۳۸۳، اکثر پاسخگویان معتقد بودند که وبلاگ برای بیان نظرات اجتماعی و اندیشه‌ها جایی امن است. فضای وبلاگ و وبلاگ‌نویسی برای افراد چیزی بیشتر از تفریح و سرگرمی است. بسیاری از آن‌ها بخشی از تنهایی خود را، که از خصایص زندگی عصر جدید (مدرن) است، در این محیط و با

1- Campfield
2- Blais

دوستانی ناپیدا تقسیم می‌کنند. اما در مورد روابط اجتماعی، بالاخص در حوزه دوستی با جنس مخالف، اگرچه برای تمامی وبلاگ‌نویسان امکان آن در ابتدای شروع وبلاگ‌نویسی مفروض نبوده است، اما اکثر آن‌ها اذعان داشته‌اند که وبلاگ توانسته برای آن‌ها موقعیت جدیدی را در ارتباط با جنس مخالف، آن هم در زمینه اندیشه و تبادل نظر فراهم کند. نکته قابل توجه دیگر این گزارش آن است که اغلب پاسخگویان، در فضای مجازی وبلاگ که مجبور به برخورد مادی با دیگران نیستند، بسیار آزادانه‌تر رفتار می‌کنند، فکر می‌کنند و می‌نویسند و جالب آنکه دختران وبلاگ‌نویس در این مورد با پسران برابری می‌کنند. بدین ترتیب می‌توان نتیجه گرفت که یکی از منابع خوب برای پژوهش در حوزه عشق مجازی در ایران، وبلاگ‌های فارسی زبان است.

جامعه آماری ما در این پژوهش، کلیه وبلاگ‌هایی هستند که مطالبی مرتبط با موضوع پژوهش ما داشته باشند. روش نمونه‌گیری ما هم هدفمند یا نظری بود. داده‌های کیفی که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفتند، از میان مطالب حدود ۳۰۰۰ وبلاگ فارسی جمع‌آوری شده‌اند. این وبلاگ‌ها با استفاده از واژه‌هایی مثل «دوستی‌های اینترنتی»، «دوستی‌های مجازی»، و «چت» (گپ) از طریق موتور جستجوی گوگل معرفی شده بودند. با استفاده از موتور جستجوی گوگل، این کلیدواژه‌ها تنها از میان چهار سایت بلاگفا، پرشین‌بلاگ، بلاگ‌اسپات و بلاگ‌اسکای، جستجو شدند. این امکان به ما کمک کرد تا وبسایت‌های رسمی و غیرشخصی را از حوزه کار خود خارج کنیم. از میان این ۳۰۰۰ وبلاگ، مطالب حدود ۱۰۰ وبلاگ مستقیماً با نگرش به دوستی‌های مجازی ارتباط داشتند که در نهایت این مواد در مقوله‌های نگرش‌های مثبت، منفی، و خنثی یا آمیخته‌درباره دوستی‌های مجازی شناسه‌گذاری و دسته‌بندی شدند. در برخی مقوله‌ها زیرمقوله‌هایی هم ارائه شدند تا دسته‌بندی دقیق‌تری از نگرش‌ها به دست آید.

برای طبقه‌بندی داده‌ها پژوهشگران بر اساس «زبان» مطلب، آن را واجد نگرش مثبت، منفی، یا خنثی ارزیابی کردند. زیرمقوله‌ها هم با توجه به محتوا و جهت‌گیری کلی موجود در پست وبلاگ تعیین شدند. هر وبلاگ بدون توجه به تعداد پست‌ها و طولانی بودن مطالب یک واحد تحلیل محسوب شد. بنابراین درصد هر یک از مقوله‌های اصلی در واقع

نسبت تعداد وبلاگ‌هایی که در آن مقوله جای می‌گرفتند، به کل تعداد وبلاگ‌های مشمول در این پژوهش است.

در مرحله بعدی با مطالعه مطالب موجود در مقوله‌ها، وزن آنها و مقایسه با پژوهش‌های پیشین، نتیجه‌گیری‌های کلی‌تر در مورد نگرش وبلاگ نویسان ایرانی به دوستی‌های مجازی و همین‌طور جمع‌بندی مؤلفان از آسیب‌های فردی و اجتماعی این قبیل دوستی‌ها ارائه شد.

یافته‌ها

نگرش‌های منفی درباره دوستی‌های اینترنتی

حدود ۶۲ درصد از نگرش‌های ابراز شده درباره دوستی‌های اینترنتی را می‌توان در مقوله نگرش‌های منفی قرار داد. به نظر می‌رسد این نگرش‌های منفی را می‌توان در دو گروه نگرش‌های منفی به دلیل عواقب این روابط و نگرش‌های منفی به دلیل فریب‌آمیز بودن این نوع دوستی‌ها تقسیم‌بندی کرد.

نگرش‌های منفی به دلیل پیامدهای دوستی‌های اینترنتی

این نگرش‌ها بیشتر به پیامدهای دوستی‌های اینترنتی در جهان واقعی پرداخته‌اند. از نظر این دسته از وبلاگ‌نویسان جوان ایرانی، مجازی بودن این دوستی‌ها باعث می‌شود که برخی جوانان آن را بی‌خطر بدانند (همان نکته‌ای که منتقدان در جوامع غربی هم در مورد آن ابراز خطر می‌کنند) و بنابراین نمی‌دانند که این روابط ممکن است به جهان واقعی منتقل شود. نشمیل^۱ در روز شنبه دوازدهم آبان ۱۳۸۶ می‌نویسد:

"دستش به سرعت روی دکمه‌های صفحه کلید می‌دوید!.... چند سالی بود که شب‌ها تا دیر وقت روبروی کامپیوترش می‌نشست و تو روم‌های مختلف با آدم‌های جدید آشنا می‌شد. اما خودش بهتر از همه می‌دونست که دیگران هم اونو سر کار می‌ذارن!!!... من خودم چوب این سر کار گذاشتن و لذت شیرین‌تر عسل و خوردن!!! بدجوری هم

1- <http://nashmilnaz.blogfa.com/post-6.aspx>

خوردم!!! و الانم که دارم این مطلب رو می‌نویسم پای لرزشم نشستم!!!"

میهن لاو^۱ در تاریخ ۲۵ مرداد ۱۳۸۶ می‌نویسد:

"کافی است فقط یک آیدی زنانه بسازیم و به عنوان اینکه یک خانم هستیم وارد چت‌روم بشویم. آن وقت می‌فهمیم که چه بر سر خانم‌ها می‌آید... افراد متأهلی هستند که به اندازه افراد مجرد دنبال یک دوست و یا ارتباط با جنس مخالف می‌گردند. که آقایان بیشتر از خانم‌ها هستند. اما اینها چرا؟ آیا آنها از زندگی خود راضی نیستند؟ یا رابطه آنها با همسرانشان مناسب نیست؟ یا اینکه آنها در بعضی مسائل ارضاء نشده‌اند؟ و یا...."

آسمونی^۲ در ۴ مردادماه سال ۱۳۸۵ می‌نویسد:

"متأسفانه این آشنایی‌های کاذب و رخدادها منتهی به زمینه بسیاری از ازدواج‌های نامناسب شده و بعضی جرایم و مشکلات قضایی را فراهم آورده است... نیاز است که افراد را مجبور می‌کند با اینکه می‌دانند فرد آن سوی رابطه اینترنتی دروغ می‌گوید و یا در پی سوءاستفاده است، به این کار تن دهند."

هواداران قالیباف^۳ (تاریخ نامعلوم) می‌نویسد:

"مدتی پیش ماموران پلیس فرودگاه در یکی از ترمینال‌های پروازهای داخلی متوجه زن و مرد جوانی شدند که رفتار مرموزی داشتند... وقتی در جریان بازجویی‌های تخصصی از مرد جوان مشخص شد او متأهل و دارای فرزند است، ناگهان بغض دختر جوان ترکید... این دختر دبیرستانی به بازپرس مهاجری گفت: مدتی قبل از طریق چت با دختری آشنا شدم که ادعا می‌کرد مونا نام دارد، از آنجا که به دنبال یک دوست واقعی می‌گشتم چت کردن با مونا را ادامه دادم و مدتی بعد مجذوب حرف‌ها و نظرهایش شدم. برای همین یک روز با او در پارکی قرار گذاشتم اما هنگامی که به سر قرار رفتم با مردی مواجه شدم که ادعا می‌کرد همان مونا است."

1- mihanlove.com/Module.aspx?Type=Modules&Module=NewsModule&Code=1&CodePar=5&Act=ShowNews

2- <http://www.aseuni.com/system/modules.php?name=News&file=article&sid=242>

3- <http://www.havadar.ir/news/detail.asp?id=3134>

سخن آشنا^۱ در ۱۱ اسفند ۱۳۸۶ می نویسد:

"... دوستان به نکات خوبی اشاره نمودند. به طور کلی باید انسان در اینترنت توجه کند که فضا فضای مجازی و اصل اولیه عدم اعتماد است و نباید آن را به سمت و سوی حقیقی برد. مخصوصاً خانمها باید خیلی دقت کنند. چون ضربه‌ای که خانمها در شکست این ارتباطات به خاطر لطافت روحی که دارند می‌خورند بسیار بیشتر از آقایون هست."

نگرش‌های منفی به دلیل فریب‌آمیز بودن این نوع دوستی‌ها

این گونه نگرش‌ها بیشتر به ماهیت فریب در دوستی‌های اینترنتی و از بین رفتن قبح دروغ در این گونه روابط می‌پردازند و کمتر به کشیده شدن اینگونه روابط به جهان واقعی توجه دارند. هرچند آثار روانی اینگونه بی‌اعتمادی‌ها ممکن است به زندگی واقعی کاربران هم گسترش یابد، اما ظاهراً این دسته از وبلاگ‌نویسان با اعتماد به نفسی که در خود سراغ دارند، کمتر به خطرات دوستی‌های اینترنتی برای زندگی واقعی خود اعتقاد دارند.

علی پور^۲ در ۲۶ بهمن ۱۳۸۶ می نویسد:

"گاو ما ما می‌کرد. گوسفند بع بع می‌کرد... فریاد می‌زدند حسنک کجایی؟؟ شب شده بود اما حسنک به خانه نیامده بود. حسنک مدت‌های زیادی است که به خانه نمی‌آید... دیروز که حسنک با کبری چت می‌کرد، کبری گفت تصمیم بزرگی گرفته است. کبری تصمیم داشت حسنک را رها کند و دیگر با او چت نکند، چون او با پتروس چت می‌کرد. پتروس همیشه پای کامپیوترش نشسته بود و چت می‌کرد. پتروس دید که سد سوراخ شده، اما انگشت او درد می‌کرد، چون زیاد چت کرده بود. او نمی‌دانست که سد تا چند لحظه دیگر می‌شکند. پتروس در حال چت کردن غرق شد.

برای مراسم دفن او کبری تصمیم گرفت با قطار به آن سرزمین برود، اما کوه روی ریل ریزش کرده بود. ریزعلی دید که کوه ریزش کرده، اما حوصله نداشت. ریزعلی سردش بود

1- <http://www.askquran.ir/showthread.php?page=3&t=1674>

2- <http://rrrsheill.blogfa.com/post-103.aspx>

و دلش نمی‌خواست لباسش را در آورد. ریزعلی چراغ‌قوه داشت، اما حوصله در دسر نداشت..."

ستاره سرخ^۱ در ۱۷ فروردین ۱۳۸۷ می‌نویسد:

"اهل تهرانم، خانه‌ام آنجا نیست، پیشه‌ام چت‌بازی است... چیزها دیدم در این اینترنت، من درون رومی رفتم... پسری دیدم خالی می‌بست، آن یکی می‌نالید، طبق معمول شکست خورده ز عشق، خانمی شصت ساله، بیست ساله می‌دید خود را هنوز... هر رومی هستم باشم، اینترنت مال من است، آی دی احمد و ایمان و گلی، تو فرند لیست من است، چه اهمیت دارد گاه اگر می‌آیند، ویروس‌های تروجان..."

راز^۲ (زمان نامعلوم) می‌نویسد:

"گفتم تو شیرین منی گفتا تو فرهادی مگر؟ گفتم خرابت می‌شوم گفتا تو آبادی مگر؟ شدم با چت اسیر و مبتلاش... به من می‌گفت هجده ساله هستم، تو اسمت را بگو! من هاله هستم، بگفتم اسم من هم هست فرهاد... به او گفتم که قصدم دیدن توست، زمان دیدن و بوییدن توست، ز رویارویی‌ام او ظفره می‌رفت، هراسان بود او از دیدنم سخت، خلاصه راضی‌اش کردم به اجبار، گرفتم روز بعدش وقت دیدار، رسید از راه روز و وقت موعود... چو دیدم چهره‌اش قلبم فرو ریخت، تو گویی اژدهایی بر من آویخت، به جای هاله ناز و فریبا، بدیدم زشت‌رویی بود آنجا، ندیدم من اثر از قد رعنا، کمان ابرو و چشم فریبا، مسن تر بود او از مادر من، بشد صد خاک عالم بر سر من... که تا گیرند از آن درس عبرت، سرانجامی ندارد قصه چت."

مژگان عباسی در ۲۰ مهر ۱۳۸۳ در قالب یک مطلب طنز^۳، به طعنه به فریب‌آمیز بودن دوستی‌های اینترنتی اشاره می‌کند:

1- <http://anatoa.blogfa.com/post-50.aspx>
2- <http://afghanraz.blogfa.com/post-16.aspx>
3- <http://www.movazi.ir/archives/000095.php>

"... شکلکم از عصبانیت سرخ شد: «یعنی چی خانوم جون؟ من جدی گفتم. دنبال یه دوست می‌گشتم. همین. خنده‌ای فرستاد. بینم تو تازه کاری. آره؟...
... سخت بگیر! هیچ کس از پشت کامپیوتر تو را نمی‌شناسد.
من در خودم تغییراتی داده‌ام. البته تقصیر من نیست ها. تقصیر این فرشته است که چند وقتی است پیدایش نیست. وقتی هم می‌آید آن قدر با شیطانک کتک کاری کرده که نای حرف زدن ندارد. من به این نتیجه رسیده‌ام که هیچ دلیلی وجود ندارد که به خودم سخت بگیرم. فقط لازم نیست خودم باشم....
... من کاملاً احساس حرفه‌ای بودن می‌کنم. به همین دلیل خودم در چت کردن پیش قدم می‌شوم. با اسم یک پسر به سراغ دختری می‌روم که اسم جالبی دارد..."

زهرا شعبانی^۱ در تاریخ ۲۶ بهمن ۱۳۸۳ می‌نویسد:

"... دلم برای پدر و مادرهایی می‌سوزد که وقتی دختر و پسرشان به هوای درس خواندن در را روی خودشان قفل می‌کنند و ساعت‌ها با دوستان مجازی به گفت‌وگو می‌نشینند... ته دل‌شان کله‌قند آب می‌کنند و کلی قربان صدقه بچه‌هایشان می‌روند که: بچه‌ام از بس درس می‌خونه، خواب و خوراک نداره و از حال می‌ره!
یاد مصاحبه‌ای می‌افتم که چند ماه پیش درباره‌ی چت کردن خواندم. مدیر یک کافی‌نت به خبرنگار گفته بود که مدتی قبل، پیرمرد شصت‌ساله‌ای به این‌جا آمد و از من خواست برایش یک «آی‌دی» بسازم و بعد خودش را به عنوان یک جوان ۲۴ ساله و مجرد جا زد..."

1- <http://www.movazi.ir/archives/000342.php>

سرقدا^۱ (تاریخ نامعلوم) می‌نویسد:

"آدم دوستای صمیمی و نزدیک خودش رو که سالهاست باهم هستن، نمیتونه اعتماد کنه، چه برسه به یه نفر تو دنیای مجازی که معلوم نیست چند سالشه، جنسیتش چیه، و واقعاً اون چیزی که می‌گه هست یا نه و..... حتی اگه عکس هم بفرسته، بازم شاید کلکه، خلاصه تو دنیای غیرواقعی منم می‌تونم بگم خوشگل و خوش تیپ و باتحصیلات و پولدار و زبان‌فول و.....هستم. کی می‌تونه ثابت کنه که نیستم."

نگرش‌های خشی یا آمیخته درباره دوستی‌های اینترنتی

حدود ۱۵ درصد از نگرش‌هایی که وبلاگ نویسان در مورد دوستی‌های اینترنتی بیان کرده‌اند، در این مقوله قرار می‌گیرند. این گونه نگرش‌ها کمتر دوستی‌های اینترنتی را کاملاً بد یا کاملاً خوب می‌دانند. از نظر بیشتر این وبلاگ‌نویسان، دوستی‌های اینترنتی به خودی خود بد یا خوب نیستند، بلکه مثل همه امکانات دیگری که رسانه‌ها برای ما فراهم می‌کنند، بسته به نوع کاربردی که کاربر از آنها می‌گیرد، با او تعامل می‌کنند.

سوم کامپیوتر مشفق خور^۲ در تاریخ ۱۸ آذر ۱۳۸۵ می‌نویسد:

"در این شماره می‌خواستیم براتون در مورد چت و چت‌بازی بگیم. از بدی‌ها و خوبی‌های تجربه‌ای که داشتیم: چت و چت‌بازی چند سال پیش شاید حدود دو یا سه سال قبل خیلی رو مد بود. اگر کسی نمی‌دونست چت چیه خیلی آدم... و من در ماه حداقل ۱۵۰ ساعت آنلاین بودم... در نهایت بابا از کرده خودش پشیمون شد که چرا مودم واسم خرید و... که بند و بساط کامپیوتر رو بست و گذاشت تو بقچه تا پیشی ببره. من نه می‌گم چت بده، نه می‌گم خوبه. هم خیلی چیزهای خوب داره هم..."

سارا و عادل^۳ در ۲۳ مرداد ۱۳۸۶ می‌نویسند:

"بسیاری از دختران چت را محیط امنی برای برقراری رابطه با جنس مخالف یافته‌اند، چرا

1- <http://www.tabadolnazar.com/forum/showthread.php?t=23300&page=2>

2- <http://rayanpayk.blogfa.com/post-40.aspx>

3- <http://gasedak2000.blogfa.com/post-11.aspx>

که در چت هیچ خطری آنها را تهدید نمی‌کند. می‌توانند براحتی چت کنند، بدون آنکه کسی آنها را ببیند، صدای آنها را بشنود و یا حتی نام آنها را بداند. این گونه هم پاسخی به انبوه سؤالات ذهن خود درباره جنس مخالف می‌یابند و هم از آسیب‌های احتمالی در امان می‌مانند. البته متأسفانه در مواردی نیز برعکس این قضیه اتفاق افتاده است و آشنایی از طریق چت باعث ایجاد دردسر برای دختری شده است. به نظر من در هر محیطی دختر باید احتیاط را رعایت کند و حتی آقا پسرها هم همین‌طور."

نگرش‌های مثبت به دوستی‌های اینترنتی

این دسته نگرش‌ها، حدود ۲۳ درصد نگرش‌های وبلاگ‌نویسان ایرانی اینترنت به دوستی‌های مجازی را تشکیل می‌دهند. به نظر می‌رسد وبلاگ‌نویسان ایرانی‌ای که به این گونه دوستی‌ها نگاه مثبت دارند، بیشتر آن را در قالب تجربیات شخصی و خوشایند از یک رابطه عاشقانه بیان می‌کنند.

امیر برف^۱ در تاریخ ۲۰ مهر ۱۳۸۶ می‌نویسد:

"بی تو آنلین شبی باز از آن روم گذشتم... همه تن چشم شدم دنبال آیدی تو گشتم... شوق دیدار تو لبریز شد از کیس وجودم... شدم آن عاشق دیوانه که بودم... وسط صفحه دسکتاپ... روم یاد تو درخشید... دینگ صد پنجره پیچید... شکلکی زرد بخندید... یادم آمد که شبی با هم از آن چت گذشتیم... روم گشودیم... و در آن پی ام دلخواسته گشتیم."

نیما^۲ در ۱۰ آبان ۱۳۸۵ می‌نویسد:

"یه مدت که این چت فکرمو خیلی مشغول کرده، البته من چون تنها هستم (خواهر و برادر یخت)، تنها سرگرمی‌ام نت و چت و لیلا کوه (لیلا کوه یه منطقه توریستی هست که یه کوه خیلی زیبا داره و تا دلت بخواد سفره خونه) هست.

1- <http://amirbarf.blogfa.com/post-141.aspx>

2- <http://milad-66.blogfa.com/post-3.aspx>

خلاصه کنم دوستای زیادی تو چت پیدا کردم، دوستای بالغ و فهمیده، در واقع من تو چت دنبال کسی می‌گشتم که حرفامو بشنوه، درکم کنه و یه جورایی کمک حال هم باشیم (مشورت)."

محمد^۱ در ۱۹ بهمن ۱۳۸۵ می‌نویسد:

"اسم دختری که عاشقش شدم فاطمه است. زمان آشنایی من با فاطمه درست شب یلدا بود تو کافی‌نت باهاش آشنا شدم. من اوایل زیاد چت نمی‌کردم. یعنی زیاد از چت کردن خوشم نمی‌اومد و فقط پنج شنبه شبها برای چک کردن آفهام می‌اومدم. اون شب من اصلاً... یه دفعه چشمم به آی‌دی فاطمه افتاد. برداشتم. می‌خواستم باهاش چت کنم ولی نمی‌تونستم. چون کنارم نشسته بود. یه نگاه به سیستمای دیگه کردم... صاحب کافی‌نت آی‌دی فاطمه رو از سیستم من برداشت و شروع به چت با فاطمه کرد. خیلی می‌ترسیدم، چون می‌دونستم که زیرآب منو پیش فاطمه می‌زنه. ولی از یه چیز مطمئن بودم که فاطمه عاقل‌تر از این حرفه‌است و گوشش به این حرفها بدهکار نیست..."

کامران و هومن فرشتگان لوس آنجلس^۲ (احتمالاً دختر) در تاریخ ۱۶ اسفند ۱۳۸۶ می‌نویسد:
"نوبتی هم که باشه، حالا نوبت منه. تو همه محافل صحبت منه....(بقیه سانسور)خوبید؟...
بعدش همون روز ولتاین می‌خواستم با برویکس برم کافی‌نت که همه بکس یهو خوف ورشون داشت که نکنه دزدا بیان اینا رو بدزدن (خیلی هم دوستانم تحفه باشن!...) بعدش نیومدن. منم که با کلی ملت قرار چت داشتم که دیگه شرمند شدم.....هه هه هه...اصلاً داشتم دق میکردم... مامانم هم که نمی‌ذاره پیام نت (الان یواشکی اومدم). بعدش چون دیگه اصلاً حوصله‌ای واسم نمونده بود..."

1- <http://eshgh-e-mohammad.blogfa.com/post-24.aspx>

2- <http://angelsoflosangeles.blogfa.com/post-34.aspx>

نی نی^۱ (تاریخ نامعلوم) می نویسد:

"راستش مامی به صدای کیبورد حساسه... صدای کیبورد رو که می شنوه فکر می کنه دارم چت میکنم... حالا آیه بیار که من چت نمی کنم... کی باور میکنه... دیروز رفتم خونه الهه... کامپیوترش خراب شده بود... یه بک آپ گرفتم و کامپیوترو فرمت کردم و ویندوز جدید و اسش نصب کردم... فکر کنم به عمرم کامپیوتری که مملو از آهنگ و شو بود، ندیده بودم که دیدم... از بس آهنگ و شو توش بود، دیگه ویندوز بالا نمی اومد... از اون طرف پر از ویروس... یه لحظه دلم به حال سیستمش سوخت... من که هیچ وقت حاضر نیستم همچین بلایی سر سیستمم بیارم..."

لیلا^۲ در تاریخ ۹ شهریور ۱۳۸۲ می نویسد:

"چند روز پیش مجبور شدم با یکی از دوستای چتی ام به خاطر مسئله ای که در ادامه توضیح میدم قطع رابطه کنم. بعد از چند وقت که از ارتباطم با اون می گذشت (البته بگم که اونو از قبل هم می شناختم و بعد ارتباطمون به صورت چت شد) و من اونو یکی از پسرای خیلی خوب و فهمیده می دونستم، چند شب پیش یک دفعه به من گفت که اون چیزی رو که تو می خوای اتفاق بیفته غیرممکنه."

شهباز^۳ در ۶ خرداد ۱۳۸۷ می نویسد:

"به نظر شما عزیزان هدف از دوستی و آشنایی چه در اجتماع و چه در محیط مجازی چت چیست؟... اما به نظر من و خیلی از شما عزیزان دوستی و مودت در این دنیای مجازی باعث دوستی با گرمای بیشتر در خارج از چت است. من خودم به نوبه خود این افتخار را داشتم و دارم که با چندین نفر از دوستانی که در چت با آنان آشنا شدم، در خارج از چت زیارتشان کنم و بیشتر شیفته اخلاق و مرامشان بشم..."

1- <http://morabi.persianblog.ir/post/280>

2- <http://leila2204.persianblog.ir/>

3- <http://yaranvechatroom.persianblog.ir/>

ناشناس^۱ در تاریخ ۲۹ فروردین ۱۳۸۷ می‌نویسد:

"من پسری هستم ۲۱ ساله و دانشجو که چند سال قبل از طریق اینترنت و تلفنی با دختری هم‌سن خود و مجرد از یک شهر دیگر آشنا شده‌ام! حدود یک سال ما با هم ارتباط تلفنی داشتیم و برای یکدیگر عکس، نامه، هدیه و... می‌فرستادیم. من تا قبل از آن با هیچ دختری دوست نبودم و او اولین دختری بود که من با او آشنا شدم. خواستگار هم زیاد داشته. من فکر می‌کنم او نیمه گم‌شده من است. من دخترندیده نیستم، اما او چیز دیگریست. ما با هم تفاهم داریم. ما از روی چهره و قیافه با هم آشنا نشدیم، بلکه از روی طرز فکر و نگرش‌های خود با هم آشنا شده‌ایم..."

بحث

اکثر وبلاگ‌نویسان ایرانی در مورد دوستی‌های مجازی نگرش منفی دارند. دلیل این نگرش پیامدهای منفی این دوستی‌ها در زندگی شخصی و اجتماعی فرد و همچنین ماهیت فریب‌آمیز این قبیل دوستی‌هاست. کسانی هم که نسبت به این دوستی‌ها نگرش مثبت دارند، بیشتر بر امکان فراهم آوردن یک محیط ارتباطی، آموزش، تخلیه روانی، و کسب تجربه اشاره کرده‌اند.

هرچند نگرش جوانان وبلاگ‌نویس ایرانی به دوستی‌های اینترنتی غالباً منفی است، در عین حال پسایندهای این تحلیل خود نکات جالبی دارند. به عنوان مثال مرور دوباره مطالب تولید شده علیه دوستی‌های اینترنتی نشان می‌دهد که مخالفان این گونه دوستی‌ها اغلب کسانی هستند که این گونه دوستی‌ها را تجربه کرده‌اند. برخی از این مخالفان در زمان نوشتن مطلب علیه این دوستی‌ها هم در جریان این نوع دوستی‌ها بوده‌اند. در واقع، به نظر می‌رسد که این افراد در زندگی خود چیزی کم دارند که علی‌رغم باور به منفی بودن این گونه دوستی‌ها، به آنها روی می‌آورند.

نگرش‌های مثبت به دوستی‌های اینترنتی بیشتر به تجربیات خوشایند شخصی از این دوستی‌ها اشاره می‌کنند و در واقع به بخش اول نگرش‌های منفی ارائه شده در بخش اول

1- <http://www.hamdardi.net/showthread.php?tid=1535>

تحلیل شبیه هستند. این نگرش‌های مثبت بیشتر به یک ماجرای در حال انجام اشاره می‌کنند، نه یک ماجرای تمام شده، در حالی که در بخش نگرش‌های منفی به این دوستی‌ها دیدیم که بیشتر افرادی که خود را شکست‌خورده فرض می‌کنند، در ابتدا نگرش‌های مثبت به این دوستی‌ها داشتند. بنابراین می‌توان پیش‌بینی کرد که اگر نه همه، لاقبل بخشی از کسانی که به این دوستی‌ها نگرش مثبت دارند، در سال‌های آینده به مخالفان این دوستی‌ها بپیوندند.

نکته مهم دیگر کم بودن حجم نگرش‌های آمیخته یا خنثی به دوستی‌های اینترنتی است. این دسته از نگرش‌ها در محافل دانشگاهی بیشتر طرفدار دارند، چرا که تفکر دانشگاهی کمتر برای نظرات قطبی ارزش قائل است. کم بودن این تعداد از نگرش‌ها نشانه پایین بودن کیفیت مطالب و بلاگ‌نویسان ایرانی در حوزه دوستی‌های اینترنتی است. خود نگرش‌های خنثی یا آمیخته به این دوستی‌ها هم کمتر با روش‌های دانشگاهی (آکادمیک) نوشته شده‌اند و تنها سعی کرده‌اند به ابعاد بیشتری از این پدیده اشاره کنند و مزایا و معایب آن را برشمارند.

پیشنادهایی برای پژوهش‌های آینده

این پژوهش تنها بر محتوای وبلاگ‌ها متمرکز شده بود و بنابراین پژوهش‌های دیگری بر روی خود کاربران اینترنت، نگرش مسئولان به روابط مجازی و آگاهی آنها از کیفیت و کمیت این دوستی‌ها در ایران، اثرات اجتماعی و فردی این دوستی‌ها در جهان واقعی، دلایل گرایش جوانان به این دوستی‌ها، و حتی دلایل توجه ناکافی دانشگاه‌های ایران به این نوع روابط، می‌تواند جنبه‌های دیگری از این دوستی‌ها را واکاوی کند. فضای وبلاگی ایران فضای بسیار پویایی است و بنابراین تکرار این پژوهش پس از یک دوره زمانی معین نیز ممکن است نتایج جدیدی را آشکار کند. در سال‌های اخیر که نرم افزارهای تحلیل محتوای فارسی هم وارد بازار شده‌اند، این امکان برای پژوهشگران فراهم شده تا با استفاده از این نرم افزارها وبلاگ‌های بیشتری را بررسی کنند.

- بوربور حسین‌بیگی، مریم. (۱۳۸۳)، بررسی رابطه اینترنت و شکاف ارزشها در بین دو نسل، پایان نامه برای اخذ درجه کارشناسی ارشد، استاد راهنما اعظم راودراد، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران
- تارپوردی، علیرضا. (۱۳۸۳)، تعامل دینی در گروههای بحث اینترنتی، مطالعه موردی تالار گفتگوی دین در سایت goftman.com، پایان نامه برای اخذ درجه کارشناسی ارشد، استاد راهنما سعید رضا عاملی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران
- جباری، محمد علی. (۱۳۸۳)، بررسی جایگاه اینترنت در ایران و نقش آن در توسعه اجتماعی آموزش، پایان نامه برای اخذ درجه کارشناسی ارشد، استاد راهنما جمشید ایرانیان، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران
- جلیلی فیروزی، شقایق. (۱۳۸۵)، بازنمایی هویت دینی در فضای مجازی، بررسی تأثیر حضور در گروههای دینی مجازی بر شکل‌گیری هویت دینی کاربران جوان ایرانی، پایان نامه برای اخذ درجه کارشناسی ارشد، استاد راهنما هادی خانیکی، دانشکده علوم ارتباطات دانشگاه علامه طباطبائی
- خلیلی، پگاه. (۱۳۸۴)، وبلاگ‌نویسی در ایران، مطالعه کمی و کیفی نحوه ابراز هویت با تأکید بر وبلاگ‌های شخصی، پایان نامه برای اخذ درجه کارشناسی ارشد، استاد راهنما مسعود کوثری، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران
- خوشنویس، هادی. (۱۳۸۲)، جهان‌نگری ایرانی در فضای دوجوهانی‌شده، پایان نامه برای اخذ درجه کارشناسی ارشد، استاد راهنما سعید رضا عاملی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران
- رشیدیان، رضا. (۱۳۸۲)، نقش ارتباطات دوسویه در بهره‌گیری نخبگان علمی از رسانه‌های تعاملی (بهره‌گیری دانشجویان مقاطع تحصیلات تکمیلی از ظرفیتهای اینترنت و چند رسانه‌ای‌ها)، پایان نامه برای اخذ درجه کارشناسی ارشد، استاد راهنما سید رضا نقیب‌السادات، دانشکده علوم ارتباطات دانشگاه علامه طباطبائی
- سازمان ملی جوانان. (۱۳۸۳)، وبلاگ‌نویسان جوان، معاونت مطالعات و تحقیقات اداره کل نظرسنجی

- سیدعلوی، سیدمسعود. (۱۳۸۴)، ساختار وبلاگ‌های فارسی روزنامه نگاری: تحلیل محتوای وبلاگ‌های فارسی روزنامه نگاران ایرانی، پایان نامه برای اخذ درجه کارشناسی ارشد، استاد راهنما سید رضا نقیب السادات، دانشکده علوم ارتباطات دانشگاه علامه طباطبائی
- شاقاسمی، احسان. (۱۳۸۵)، مروری بر زمینه‌های تأثیر فضای مجازی بر نظریه‌های ارتباطات، نشریه جهانی رسانه، شماره ۲
- عاملی، سعیدرضا. (۱۳۸۲)، دو جهانی شدن‌ها و آینده جهان، کتاب ماه علوم اجتماعی، شماره ۱۸
- عیاری، آذرنوش. (۱۳۸۴)، هویت قومی در اینترنت (بررسی عملکرد اینترنتی گروه‌های قومی آذری، بلوچ، ترکمن، عرب و کرد)، پایان نامه برای اخذ درجه کارشناسی ارشد، استاد راهنما ناصر فکوهی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران
- محبی، علی. (۱۳۸۵)، بررسی عوامل مؤثر بر نگرش نخبگان علمی کشور نسبت به فیلتر گذاری اینترنت از طرف حکومت، پایان نامه برای اخذ درجه کارشناسی ارشد، استاد راهنما علی اصغر کیا، دانشکده علوم ارتباطات دانشگاه علامه طباطبائی
- منطقی، مرتضی. (۱۳۸۳)، رفتارشناسی جوان در دهه سوم و چهارم انقلاب اسلامی، تهران، پژوهشکده علوم انسانی
- مهدوی، مهدی. (۱۳۸۳)، بررسی وضعیت دینداری کاربران ایرانی اینترنت، پایان نامه برای اخذ درجه کارشناسی ارشد، استاد راهنما سعید رضا عاملی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران
- میردامادی، مهرداد. (۱۳۸۰)، فضای سایبرنتیک به مثابه فضای شهری، مطالعه موردی کاربران اینترنت در شهر تهران، پایان نامه برای اخذ درجه کارشناسی ارشد، استاد راهنما ناصر فکوهی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران
- نیک‌بخش، مرسده. (۱۳۸۳)، مطالعه شیوه رفتار افراد در محیط مجازی، شکل‌گیری روابط صمیمانه در اتاقهای گپ‌زنی اینترنت، پایان نامه برای اخذ درجه کارشناسی ارشد، استاد راهنما علی رضا دهقان، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران

- Bauman, Z. (2003). **Liquid love**. Cambridge, Polity Press.
- Blais, J. J. (2008). **Chatting, befriending, and bullying Adolescent internet experiences and associated psychosocial: outcomes**. Thesis (Ph. D.), Queen's University Kingston, Ontario, Canada, 2008.
- Brereton , P. & O'Connor, B. (2007). Pleasure and Pedagogy: The Consumption of DVD Add-Ons Among Irish Teenagers, Convergence. **International Journal of Research into New Media Technologies**, SAGE Publications.
- Campfield, D. C. (2008). **Cyber bullying and victimization Psychosocial characteristics of bullies, victims, and bully/victims**. Thesis (Ph. D.), University of Montana, 2008.
- Crisanto, A. (2005). **Female adolescents and sexual behaviors on the internet**. Thesis (Psy.D.)--Alliant International University, California School of Professional Psychology, Fresno, 2005.
- Lightburn, M. (2009). **Cyber bullying: A content analysis of existing literature**. Thesis (M.S.W.), California State University, Long Beach, 2009.
- McCarty, C. A. (2008). **Online chat sites and teen risk taking**. MA Thesis, Northern Illinois University, 2008.
- Morrison, R. G. (2008). **An examination of the relationship between culturally recognized symbols as avatars and trust in computer-mediated communication environments**. Thesis (PHD) The Graduate Faculty of Auburn University, 2008.
- Phillips Newton, A. E. (2004). **Cyberbullying When bullies follow you home**. [Denton, Tex.]: University of North Texas, 2004.
- Windham, R. C. (2008). **The changing landscape of adolescent Internet Communication and its relationship to psychological adjustment and academic performance**. Thesis (PHD) The George Washington University, Columbian College of Arts and Sciences and Graduate School of Education and Human Development, 2008.

